

Vox populi – folkets stemme – er en spalte hvor tidsskriftet løfter frem folks erfaringer med psykiske lidelser og psykisk helsearbeid både historisk og nåtidig. Erfaringene kan ha ulike uttrykk, men må være publisert i en eller annen form og i sin helhet utarbeidet av personen selv.

Når livsfilosofi blir sykdom

Jan Faye Braadland

«**Sinnssykeasylet**»

Aschehoug – Oslo, 1984

Før jeg begynner å lese, legger jeg merke til bokas omslag. Det har flere budskap: Det første er at dette er en roman om et fiktivt sinnssykeasyl (tittelen «Sinnssykeasyl» er som vi ser, skrevet i hermetegn). Boka er skrevet av den norske forfatteren Jan Faye Braadland. Men forsiden har flere budskap. Boka synes opprinnelig å ha hatt en annen forfatter, en annen tittel og et annet forlag. Selv om den første tittelen er klusset over med rødt, er den likevel lett lesbar. Under overstrykingen leser vi at dette er en selvbiografi med tittelen «Sinnssykeasylet. En autentisk beretning om helvete på jorden skrevet av en som undslapp.» Forfatterens navn er her *Tore Lund* og forlaget er presentert slik: «Eget forlag – Oslo 1941.»

Omslaget taler til fantasien min: Det forteller på en finurlig måte at en person ved navn Tore Lund må ha skrevet en selvbiografisk skildring om sitt vanskelige liv på et sinnssykeasyl i 1941 – og at han må ha brukt krefter og penger på å utgi boka på eget forlag. På den måten kan man tenke at han har gjort seg erfaringer med et behandlingsapparat som han vil at offentligheten skal få del i.

Hva er sammenhengen mellom Tore Lunds «autentiske» bok og Braadlands? Hvorfor synes det som at utgivelsen ikke har skjedd slik Tore Lund ønsket? Kanskje noen i familien eller behandlingsapparatet motsatte seg en offentliggjøring av hans erfaringer? Var hans opplevelser pinlige for noen? Uansett synes det som en offentliggjøring ble forhindret i 1941, men iverksatt over 40 år senere. Den nåværende forfatteren har en god regi. Han lar alt stå slik originalen opprinnelig så ut, men føyer likevel til nytt forfatternavn, ny tittel og nytt forlag. Typografien og papiret er fortsatt førtitalls. Virkeligheten og fiksjonen synes forent. På den måten forteller Braadland kanskje *mer* enn innholdet i selve boka. Den første utgivelsen må ha vært uønsket eller fant kanskje aldri sted. Kanskje på grunn av skam, kanskje på grunn

av avsløringer. Hva vet jeg? Foreløpig har jeg har tolket bokas budskap på bakgrunn av omslaget. Jeg tenker at det forteller oss at *erfaringskunnskap kan være farlig å formidle.*

Vil innholdet gjøre omslaget mer forståelig? Jeg begynner å lese: På veien mot Amerika, mulighetens land får Ulf Rotblad, som er hovedpersonens navn, disse ord med på veien: «*du minner meg om tordenværet, du går mot vinden, vennen min, hele tiden.*» (s. 30) Ordene blir sagt med kjærlighet av hushjelpen i det hun gir ham avskjedsklemmen. Amerika skulle redde han mot å bli fratatt menneskeverdet. At han «gikk mot vinden» ble av faren derimot forstått som en dommedag som ikke bare rammet Ulf Rotblad selv, men også hele hans familie.

Som ung hjemme i Norge opplevde Rotblad seg presset inn i et mønster han ikke kjente seg hjemme i. Faren var en høyt ansett mann; overlærer og leder i sosialstyret i bygda. Han tok det for gitt at sønnen skulle følge i et passende fotspor. Selv var Rotblad opptatt av å leve enkelt og i pakt med naturen. Til tross for mye familiær motstand klarte han å komme seg til Amerika hvor han fant frem til en gruppe idealister som var opptatt av enkel livsførsel med vegetariske dietter – Ehretistene ble de kalt. Blant disse menneskene følte han seg hjemme – han var fri. For å skaffe penger til ehretistbevegelsen tok han seg ulike jobber; i landbruket og som bilmekaniker. I blant skrev han hjem om sitt nye liv. Han sendte matoppskrifter og oppfordringer om å leve enklere og sunnere. I ehretistbevegelsen fant han alle de svar han hadde lett etter hjemme i Norge.

Denne form for «frelse» førte til sterk bekymring hos hans far, som fikk ham anholdt av politiet i Amerika. Sammen med kriminelle ble han fraktet til Norge hvor et sinnssykeasyl ble det neste oppholdsstedet. Han ble her vurdert til å være uhelbredelig sinnssyk. Hans mulighet for å leve i pakt med sin overbevisning ble tatt fra ham. Ideene om dietter og livsførsel for øvrig, ble sett på som en del av sinnslidelsen.

I boka får vi en troverdig beskrivelse av hans erfaring med farens manglende støtte og med legesvogeren som hjelper til med innleggelsen. Rotblad opplever å bli totalt misforstått og mistenkeliggjort av så vel familien som ekspertisen. Familien hadde en historie som vellykket. Men Ulf Rotblad som en naturens idealist uten skolegang passet ikke inn. I stedet for å omskrive familiehistorien, ble Ulf Rotblad forsøkt usynliggjort i form av innleggelse. Han ble plassert utenfor historien, og legevitenenskapen fant familiens historie mer forståelige enn pasientens egen.

I boka gjengis journalnotater og pleierapporter som tydeliggjør det store gapet mellom erfaringsnære opplevelser og den distanserte, objektive kunnskapen som har til hensikt å dømme mellom normalitet og avvik. Avviket blir til sykdom og Rotblad blir forsøkt fratatt det han tror på. Men Rotblad gir seg ikke. Selv som innlagt i et norsk sinnssykeasyl klarer han å holde kontakt med Ehretistene. Han får klarsignal for at de vil dekke alle kostnader, om han oversetter en bok om bevegelsens idealer skrevet av Dr. Ehret, bevegelsens store leder. Rotblad arbeider med oversettelsen i asylet, og om dette arbeidet kan vi lese i en pleierapport:

Opptatt med lesing og skriving, sier han oversetter en bok. Snakker i blant en masse tøys, kommer med sine fikse ideer, som at alle pasientene her i virkeligheten ikke er syke. «Det er legens påfunn at de blir gående og surre med asylets stell» (s. 103).

Sitatet illustrer poenget med å tolke alle aktiviteter som en del av sinnssykdommen. Men mens jeg leser, blir jeg i tvil. «*Han hadde jo mange underlige ideer denne Rotblad*», tenker jeg. Kanskje jeg har latt meg forføre av hans overbevisende formuleringer? Kanskje han likevel var helt på jorden? Kanskje alt likevel er fiksjon?

Det viser seg at Tore Lunds bok finnes. Den heter ganske enkelt: «Sinnssykeasylet: en autentisk beretning om helvete på jorden / skrevet av en som undslapp», og er utgitt i 1941. I tillegg finnes «Prof. Arnold Ehret»s slimfrie diettelbredelsessystem», oversatt av Tore Lund og utgitt i 1933. Tore Lund viser seg å være Jan Braadlands grandonkel. Jeg følte meg faktisk glad over å oppdage at denne vedtatt sinnssyke mannen hadde skrevet og oversatt flere bøker. (Lund utgav også «SINNSSYKEASYLET. Tillegg og nærmere forklaringer», på eget forlag i 1945. Heftet utdyper forhold omkring utgivelsen av «SINNSSYKEASYLET»). Jeg følte meg også glad over å oppdage at bevegelsen til Dr. Ehret faktisk finnes. Og hvorfor det? Jo, fordi jeg fikk et bevis på at bokas innhold ikke er fiksjon, og man kan derfor regne med at også de erfaringene han forteller om fra sinnssykeasylet bygger på solid erfaringskunnskap.

Braadlands bok har en epilog som ikke finnes i Lunds utgivelse. Her får jeg svaret på hvorfor omslaget ser ut som det gjør og hvorfor den ble utgitt så mye senere:

10. februar 1941. En politifullmektig ved Oslo Politikammer, Kriminalavdelingen, blir om ettermiddagen oppringt av den konstituerende statsråd for Justisdepartementet, minister Riisnæs, som anmoder om at politiet øyeblikkelig må gripe inn overfor en bok av Tore Lund: «SINNSSYKEASYLET», nylig utgitt på eget forlag. Boken inneholder grove, personlige angrep på asyldirektør Gjessing og en rekke embedsmenn, og må betegnes som reneste pornografi. Beslag må finne sted, og saken forfølges etter strl.s. § 247 (s. 173).

Videre i epilogen leser jeg om hvordan politiet oppsøkte Tore Lund på hans bostedsadresse, utførte en ransaking og beslagla 253 eksemplarer av boken. Politiet beslaglegger ytterligere hele 538 bøker hos bokbinderen. Oslo Forhørsrett stadfester politiets beslag og finner at boka rammes av straffeloven på grunn av en rekke ærekrenkende uttalelser mot offentlige tjenestemenn. På spørsmål om asyldirektør Gjessing vil forlange påtale, svarer han:

Da boken er beslaglagt og dens skadevirkninger derved begrenset, finner jeg ingen grunn til å forlange påtale. Jeg begjærer selvsagt ikke påtale overfor den syke mann jeg tidligere har vært lege for. / Den uriktige (inadekvate) skildring av Dikemark taler vel imidlertid imot at boken kommer i alminnelig handel. / Sinnssykeerklæringen er ikke opphørt, Tore Lund er offentlig forpleiet sinnssyk (s. 174).

Så fikk den medisinske sakkyndige nok en gang ikke bare vist at han hadde rett, han fikk også fremhevet sitt gode hjertelag.

Men ærekrenkelser kan også komme fra motsatt hold. Når hans svoger skriver til en norsk psykiater med ønske om innleggelse, begrunner han dette i Ulf Rotblads livsførsel i Amerika, og fortsetter: «[...] med det bilde jeg tidligere har dannet meg av ham som egen, sta, hissig, grublende, drømmende, ateistisk og blasfemisk, vegetarianerfrelst med videre, tror jeg meget taler for sinnssykdom.» (s. 42). Er ikke også dette æreskrenkelser? Og i en pleierapport står det: «I hele ettermiddag underholdt salen med fantastiske utlegninger om en eller annen fanatisk vegetarfilosofi. Løp rundt, hoppet i været, hylte: «Det er sant, aldeles sant alt sammen!» Blid, pratsom, konverserer med andre pasienter.» (s. 103). Hans ideologi blir altså hans sykdom. Videre i pleierapporten står det: «Mener imidlertid at dietten [på asyl] er skadelig. Sanset, orientert. Færre vrangforestillinger, utover sin kritikkløse tilbedelse av Ehret. Fortsatt fiendtlig og hatsk innstilling til sin far.» (s. 100).

Og først nå skjønner jeg at den opprinnelige boka ble klusset over med rødt. Rødt betyr fare. Og det er farlig å tale sannhetseierne i mot. Men sannheten kan også forstås slik Jan Braadland skriver på omslagets baksidetekst:

Familiens svarte får. Avvikeren med stor A. Utstøtt. Straffet. Stemplet. En mann man helst ikkenevner i godt selskap, snakker om i det hele tatt. «Han var jo schizofren.» Og død mann talersom kjent ikke.

En roman om oppbrudd, identitetssøken, makt og maktovergrep, om en mann som hele sitt liv kjempet for en ekstremlivsfilosofi, og som av omgivelsene ble strengt straffet for sin tro.

Å straffe folk for sin tro gjøres også i dag. Om vi hører på hva folk sier i stedet for hva vi tror de sier, kan overgrep tilsvarende det Tore Lund opplevde, mye enklere unngås.

Inger Beate Larsen

Inger.b.larsen@uia.no